

Een archeologische begeleiding (AB) aan de Wethouder Jansenlaan te Harderwijk (Gld.)

J.Y. Huis in 't Veld & M. C. Blom

ARC-Rapporten 2004-01

Groningen
5 maart 2004
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

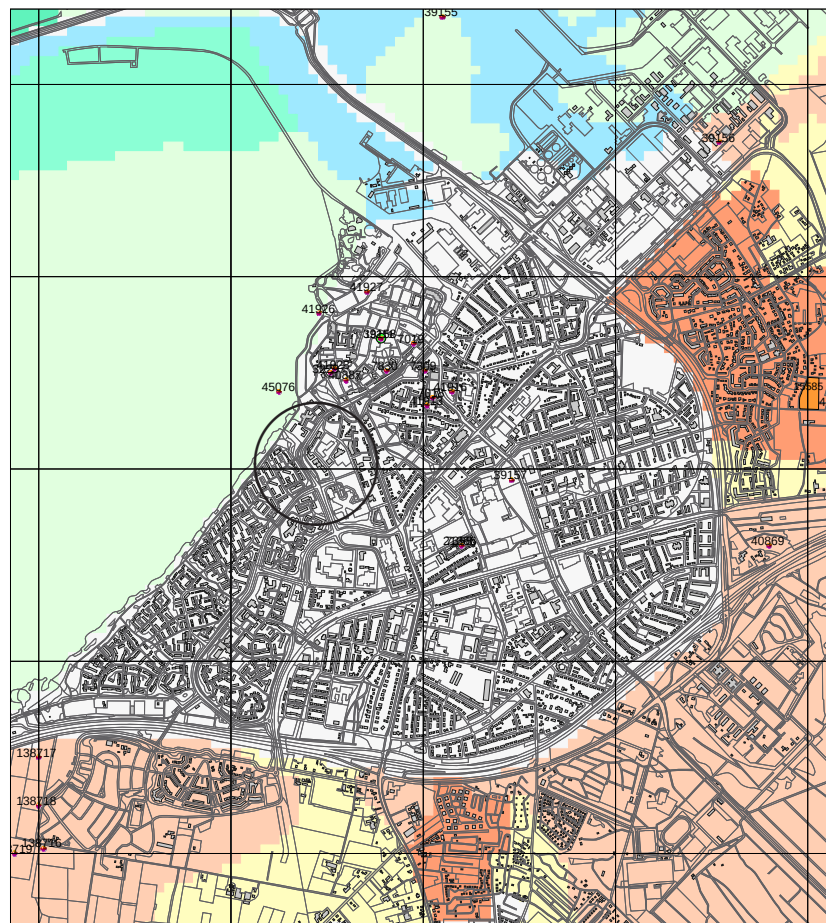
1.1 Aanleiding van het onderzoek

In de periode van 5 tot en met 10 november heeft het Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologische begeleiding (AB) uitgevoerd aan de Wethouder Jansenlaan te Harderwijk (zie afb. 1). Dit gebeurde in opdracht van projectbureau U-projecten uit Arnhem. Op het terrein van de voormalige Weiburgschool zouden bodemverstorende activiteiten gaan plaatsvinden. In RAAP-rapport 632 uit 2001 wordt aangegeven dat de archeologische verwachting in dit deel van Harderwijk wat betreft archeologische sporen uit de Late Middeleeuwen hoog is. Verder bestaat de mogelijkheid dat een laatmiddeleeuwse weg zich op of vlak naast het onderzoeksterrein bevindt. Ook is op een kaart van Jacob van Deventer uit ca. 1560 bebouwing zichtbaar op het terrein, waaronder een molen. Door recente bodemingrepen is het terrein deels verstoord, wat reden voor RAAP was om geen nader booronderzoek uit te voeren, maar, conform de wetgeving in het kader van Malta 1992, een archeologische begeleiding van de bodemverstorende activiteiten te adviseren.

Het onderzoek is uitgevoerd door mv. drs. M. C. Blom en drs. J. Y. Huis in 't Veld. Verder heeft dhr. Stuurman, veldwerkcoördinator van de afdeling Vallei en Eemland van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN), enkele dagen meegewerkt aan het onderzoek.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het terrein ligt ten zuiden van de oude stadskern van Harderwijk, op de hoek van de Wethouder Jansenlaan en het Kruithuis (zie afb. 2). De bodem langs de oude binnenstad kenmerkt zich door een dik pakket opgebrachte grond, de zogenaamde enkeerdgrond, oftewel esgrond. Dit pakket is tussen de 50 en 120 cm dik. Op het terrein langs de Wethouder Jansenlaan gaat het om lage enkeerdgronden. Deze zijn vanaf de Late Middeleeuwen als akkerland in gebruik genomen. Vondsten uit deze enkeerdgronden rondom de oude stadskern dateren voornamelijk uit de Late Middeleeuwen. Het gaat vooral om bewoningsresten en sporen van ambachtelijke en agrarische activiteiten langs de oude uitvalswegen van de middeleeuwse stad, zoals die bij de opgraving aan de Tuinweg zijn aangetroffen (Brandt et al. 1992). Recentelijk heeft het op het onderzoeksterrein nieuwbouw plaatsgevonden.

Legenda

GRID_1KM

WAARNEMINGEN

MONUMENTEN

archeologische betekenis

archeologische waarde

zeer hoge arch waarde, beschermd

hoge archeologische waarde

zeer hoge archeologische waarde

TOP10

HUIZEN

IKAW

zeer lage trefkans

lage trefkans

middelhoge trefkans

hoge trefkans

lage trefkans (water)

middelhoge trefkans (water)

hoge trefkans (water)

water

niet gekarteerd

PROVINCIES

0 1 km

ROB
ArchisII

Afbeelding 1 Harderwijk met de vondstmeldingen uit ARCHIS en de IKAW waarden. Het onderzoeksgebied is aangegeven met een cirkel. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, januari 2004.

Afbeelding 2 De ligging van de werkput. Bron: www.plattegronden.nl.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2003/281
Provincie	Gelderland
Gemeente	Harderwijk
Plaats	Harderwijk
Toponiem	Wethouder Jansenlaan
Kaartblad	26H
Coördinaten	170.500/484.150
Periode	Middeleeuwen
Type object	Oude landbouwgronden
Type bodem	Zand
Geomorfologie	Lage enkeergronden

1.4 Doel van het onderzoek

Het onderzoek had als doel om de eventueel aanwezige archeologische resten te documenteren en op basis van de aangetroffen archeologische sporen de volgende onderzoeksvragen (proberen) te beantwoorden:

- 1 Wat is de aard en ouderdom van de eventuele sporen?
- 2 Hoe is de bodemopbouw ter plekke?
- 3 Is het mogelijk iets te zeggen over de bodemgenese?
- 4 Wat is het belang van de sporen?
- 5 Zijn er aanwijzingen voor de loop van de verwachte laatmiddeleeuwse weg?
- 6 In welke mate houden de sporen verband met de bekende archeologische terreinen in de directe omgeving?

De verwachting is vooral resten uit de Late Middeleeuwen aan te treffen. Deze resten kunnen bestaan uit nederzettingssporen, greppels, sloten, afvalkuilen. Mogelijk bevindt er zich een deel van een laatmiddeleeuwse weg op het onderzoeksterrein.

1.5 Werkwijze

De werkzaamheden bestonden er in eerste instantie uit de bodemversturende activiteiten te begeleiden en daar waar archeologische sporen aangetroffen werden, deze te onderzoeken. De bodemversturende activiteiten bestonden uit het verwijderen van de bovengrond tot op het gele zand (C-horizont). Hiervoor werd gebruik gemaakt van een shovel die het zand voor zich uit van het vlak duwde. Dit bleek een beperking voor de archeologische waarneming op te leveren, aangezien de shovel over het 'leesbare' vlak heen moest rijden. De waarneembare sporen zijn getekend, gefotografeerd, gecoupeerd en afgezocht op vondstmateriaal. De hoogtes van de sporen en het leesbare vlak zijn gemeten ten opzichte van het NAP en vondsten zijn verzameld, zowel van het vlak als uit de afzonderlijke sporen. De veldtekening is gedigitaliseerd door middel van MapInfo en is in dit rapport opgenomen (zie afb. 3).

2 Resultaten

2.1 Bodemopbouw en sporen

Op het hele terrein was de bodemopbouw grondig verstoord. Op één deel van het terrein bleek de diepere ondergrond minder geroerd te zijn. De archeologische sporen komen dan ook uitsluitend uit dit deel van het onderzoeksterrein. Door de werkwijze (zie paragraaf 1.5) kon de bodemopbouw verder niet zeer nauwkeurig onderzocht worden.

Tijdens de archeologische begeleiding zijn in totaal 26 sporen aangetroffen. Deze lagen alle in het uiterste noorden van het terrein, in een strook van ca. 55 meter lang en ca. 8 meter breed (zie afb. 3). Op de rest van het onderzoeksterrein zijn geen sporen waargenomen. De sporen kunnen geïnterpreteerd worden als grondlagen, vlekken, greppels en kuilen. De meeste kuilen en greppels bevonden zich in het midden en noordwesten van de strook met archeologische sporen. Structuren, zoals boerderijen of andere gebouwen, konden echter niet worden herkend in de aangetroffen sporen. In de coupes die van de greppels en kuilen gemaakt zijn, blijkt dat het om slechts zeer ondiepe sporen gaat. Vermoedelijk is een groot deel van de sporen in (sub-) recente tijd afgetopt.

Aan de noordoostelijke kant lag een zeer breed spoor (spoor 21). In het profiel was duidelijk te zien dat het een ondiepe sloot betreft. Op het vlak bleek de grens van deze sloot echter minder duidelijk waarneembaar te zijn. Mogelijk gaat het om een bermsloot, een sloot die langs een weg ligt. Of deze sloot een samenhang heeft met de op dit deel van het terrein verwachte laatmiddeleeuwse weg, is echter niet aangetoond. Van deze weg zijn op het onderzochte terrein namelijk geen resten aangetroffen.

2.2 Vondsten

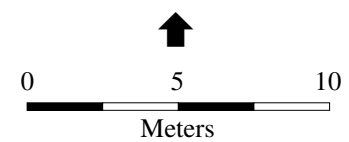
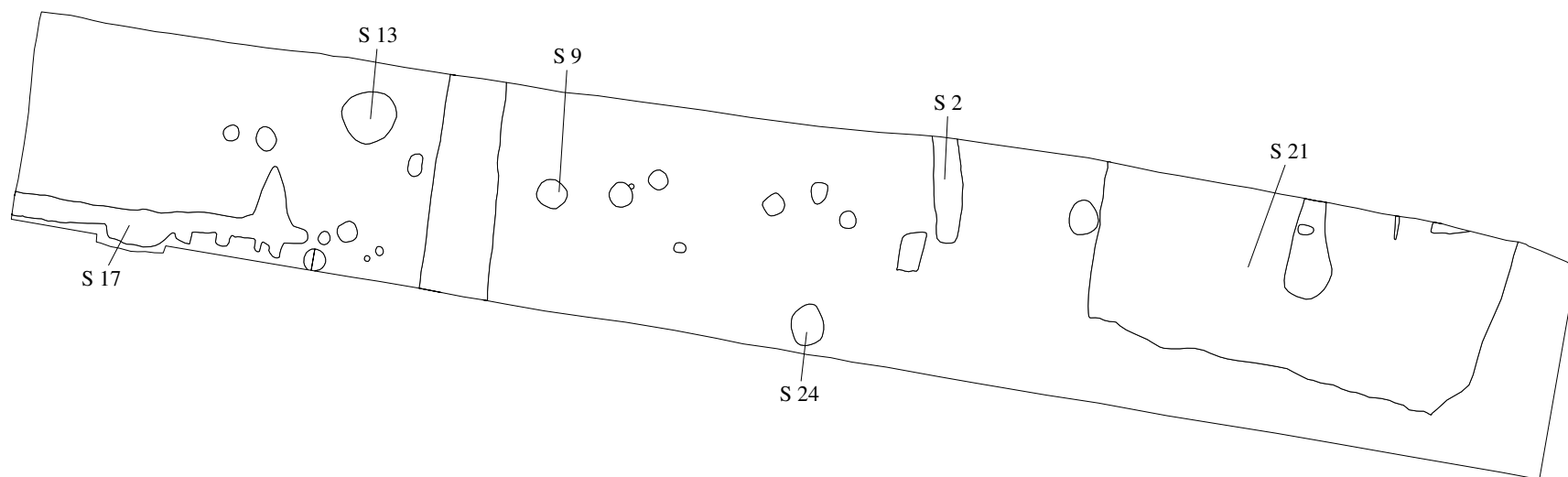
In de strook met archeologische sporen (zie afb. 3) is een aantal vondsten geborgen. Het gaat met name om aardewerk. Verder is een kleine hoeveelheid bot, metaal, huttenleem en bouw materiaal verzameld. Het grootste deel van de vondsten is per spoor verzameld. Dit geeft de mogelijkheid de sporen nauwkeurig te dateren.

Vondstnummer 1 komt uit de reeds genoemde mogelijke sloot (spoor 21). Vondstnummers 3 (spoor 2) en 8 (spoor 17) komen uit kleine greppels. Vondstnummers 5 (spoor 9), 6 (spoor 13) en 9 (spoor 24) zijn afkomstig uit een aantal kuilen. Vondstnummer 2, tenslotte, bestaat uit vondsten die tijdens de aanleg van het vlak zijn aangetroffen. Het aardewerk en huttenleem is door drs. J. Schoneveld bekeken. De botresten zijn door dr. H. Buitenhuis onderzocht.

Aardewerk

In totaal werden 81 scherven verzameld met een gewicht van 1745,1 gram. Het overgrote deel van het aardewerk dateert uit in de Late Middeleeuwen.

Vondstnummer 1 bevat enkele wandscherven en twee fragmenten van een standring van kogelpotaardewerk. Daarnaast werd een bodemscherf met standring gevonden van een Siegburg kan met de karakteristieke rode vlam als versiering. Uit dit vondstnummer kwamen ook enkele roodbakkende scherven waaronder een

Afbeelding 3 Alle sporenkaart (kaart B. Schomaker).

fragment van een worstoor. Verder werd een scherfje Westerwald steengoed aangetroffen en enkele scherven van een majolica schaal. Deze laatste waren door invloeden van de bodem zo zwart geworden dat geen voorstelling meer kon worden waargenomen. De datering van vondstnummer 1 valt tussen de 13e en 17e eeuw n. Chr. met nadruk op de 13e tot 15e eeuw.

De scherven van vondstnummer 2 dateren uit de 17e en 18e eeuw n. Chr. Ze bestaan uit een randscherf van een pot van Westerwald steengoed, een wandscherfje witbakkend aardewerk met groen loodglazuur, een roodbakkend worstoorfragment met loodglazuur, enkele roodbakkende wandscherfjes met loodglazuur en een deel van een standring van roodbakkend aardewerk. Deze standring is ongeglazuurd en mogelijk afkomstig van een bloempot.

Vondstnummer 3 bestaat uit zes kogelpot wandscherven. Ze dateren uit de 10e tot de 13e eeuw n. Chr., maar gezien de kwaliteit van het baksel, in de laatste jaren van deze periode.

Vondstnummer 5 bestaat, naast enkele kogelpot wandscherven, uit de aanzet van een bandoor van een proto-steengoed kan, eenzelfde soort scherf van vroeg Siegburg steengoed met een rode vlam en een merkwaardige roodbakkende randscherf. Deze is ongeglazuurd en handgevormd, mogelijk afkomstig van een vetvanger of het bakje van een olielamp. Het baksel doet sterk aan kogelpotaardewerk denken, maar dan oxiderend gebakken. De datering van dit materiaal ligt tussen de 12e en 14e eeuw n. Chr.

Vondstnummer 6 bestaat uit enkele wandscherven, een fragment van een standring en een randscherf van grijsbakkend aardewerk. Daarnaast werd een aantal steengoedscherven aangetroffen, met en zonder zoutglazuur. De steengoedscherven zijn afkomstig uit zowel het pottenbakkerscentrum Raeren, als uit Siegburg. Eén scherfje uit dit vondstnummer was roodbakkend met loodglazuur. Het aardewerk dateert uit de 14e en 15e eeuw n. Chr.

Vondstnummer 8 bevat grijsbakkend aardewerk, vermoedelijk afkomstig uit Elmpt of omgeving. Naast enkele wandscherven gaat het om een randscherf van een kan met bandoor en een fragment van eenzelfde scherf. Verder bevat dit vondstnummer randscherven en bandoren van verschillende steengoed kannetjes. Ze bezitten vaak de kenmerkende rode vlam van Siegburg steengoed. De datering van het materiaal is 13e tot 15e eeuw n. Chr.

Vondstnummer 9 tenslotte bestaat uit een rand met bandoor van een proto-steengoed kan en een rand met de aanzet van een bandoor van eenzelfde soort kannetje. Deze laatste is voorzien van ijzer-engobe. Beide scherven dateren uit de 13e eeuw n. Chr.

Huttenleem en bouwmetaal

In totaal werden negen stukken huttenleem met een totaal gewicht van 306,9 gram verzameld. Enkele brokjes vertonen de indrukken van takken, en één mogelijk van een balkje. De leem is, voor ze tegen de gevlochten wand van een gebouw werd gestreken, gemagerd met zand. Enkele brokjes laten de zwarte roetaanslag zien van verbranding. Het bouwmetaal, elf fragmenten met een totaal gewicht van 398,5 gram, beperkt zich tot enkele brokjes baksteenpuin. Eén fragment, met een dikte van 13 mm, is mogelijk afkomstig van een middeleeuwse daktegels.

Dierlijke resten

Tijdens de archeologische begeleiding te Harderwijk is een klein aantal dierlijke resten gevonden. Deze dateren uit de Late Middeleeuwen. Het is handmatig verzameld materiaal, dat matig is geconserveerd. Het botoppervlak van bijna alle resten is sterk chemisch verweerd, waardoor snij- of andere slachtsproen niet waarneembaar zijn. Er zijn negentien botfragmenten gevonden. Ook is botgruis aangetroffen, dat zeker van de grotere resten is afgebroken. Het aantal is te gering om vergaande conclusies te trekken. Het zijn voornamelijk resten van volwassen kleine runderen en één fragment is afkomstig van schaap of geit. Het materiaal past goed in het beeld van de Late Middeleeuwen.

3 Conclusies

De gestelde onderzoeksvragen (zie paragraaf 1.4) zullen hier voor zover mogelijk beantwoord worden:

1 *Wat is de aard en ouderdom van de eventuele sporen?*

De tijdens de AB aangetroffen sporen bevinden zich in de directe omgeving van een laatmiddeleeuwse weg. Sporen van deze weg zijn welliswaar niet tijdens de AB aangetroffen, maar er kan op basis van de gegevens van RAAP wel van uit worden gegaan dat deze in de buurt moet hebben gelegen. De aangetroffen sporen kunnen dan ook geïnterpreteerd worden als resten van bewoning langs de oude weg. Het gaat dan vooral om (afval-) kuilen en greppels die in de periferie van de bebouwing hebben gelegen. Er zijn geen resten van structuren zoals huizen, boerderijen, bijgebouwen of een molen, aangetroffen. De sporen stammen op basis van het aangetroffen aardewerk voornamelijk uit in de 13e tot 14e eeuw n. Chr.

2 *Hoe is de bodemopbouw ter plekke?*

De opbouw van de bodem was op het grootste gedeelte van het onderzoeksterrein tot op het gele zand (C-Horizont) verstoord. Slechts een klein deel van het bodemprofiel is beter bewaard gebleven; hier zijn de archeologische sporen aangetroffen. Van deze sporen is echter enkel het onderste deel bewaard gebleven. De bovengrond op dit deel van het terrein, dat wil zeggen de bovenste meter grond vanaf het maaiveld, is namelijk wel compleet verstoord. Deze verstoring lijkt gezien de vondsten die bij de aanleg van het vlak zijn gedaan (vondstnummer 2, zie paragraaf 2.2) uit de 17e of 18e eeuw te stammen.

3 *Is het mogelijk iets te zeggen over de bodemgenese?*

Gezien de bovengenoemde verstoringen is het niet mogelijk iets over de bodemgenese op het onderzoeksterrein te zeggen.

4 *Wat is het belang van de sporen?*

Grote delen van de buitengebieden rondom het oude stadscentrum van Harderwijk zijn bij de bouw van de na-oorlogse wijken geheel verstoord geraakt. Een groot deel van het bodemarchief is hierdoor verdwenen en het is nagenoeg onmogelijk geworden om de ontwikkeling van Harderwijk in de Late Middeleeuwen te volgen. Resten van activiteiten zoals bij de AB aan de Wethouder Jansenlaan zijn aangetroffen, kunnen een deel van deze onderzoekslacune opvullen.

- 5 *Zijn er aanwijzingen voor de loop van de verwachte laatmiddeleeuwse weg?*
Mogelijk is spoor 21 (zie afb. 3) een bermsloot van een weg geweest en heeft de weg aan de oostkant van deze sloot gelopen. Gezien de reconstructie van de weg door RAAP is dit een mogelijkheid. Het ontbreken van harde bewijzen voor de loop van de weg op deze plek zorgt er echter voor dat dit onbewezen blijft.
- 6 *In welke mate houden de sporen verband met de bekende archeologische terreinen in de directe omgeving?*
De aangetroffen sporen en mobiele vondsten zijn vergelijkbaar met de reeds bekende archeologische vondsten langs de randen van het middeleeuwse centrum van Harderwijk. Ook aan de Wethouder Jansenlaan gaat het om laatmiddeleeuwse sporen (kuilen en greppels), vermoedelijk langs een oude uitvalsweg, vergelijkbaar met de opgraving bij de Tuinweg (Brandt et al. 1992).

Literatuur

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.